ERINDRINGER FRA 1. VERDENSKRIG

1914 - 1918

CARL THEODOR THODE
HOLGER DRACHMANNSGADE 1 2
6400 SØNDERBORG

Da nogle af mine familiemedlemmer har bedt mig om at fortælle lidt om mine oplevelser som soldat under verdenskrigen 1914 - 1918, vil jeg herved forsøge at nedskrive, hvad jeg endnu husker. Da det nu snart er 60 år siden, kan det ikke blive altomfattende. Det, jeg skriver, er kun det, jeg har i erindring.

Som 19-årig blev jeg indkaldt til militærtjeneste den 12. maj 1915. Jeg skulle møde i Flensborg. Fra Flensborg blev vi så sendt til Mecklenburg-Schwerin, og her fik jeg min militæruddannelse i det storhertugelige Gardergrenadier-Regiment 89. Det lyder måske lidt underligt, at jeg - som er temmelig lille og kraftig af vækst - blev tildelt et gardergrenaderregiment, med da krigen da allerede var i fuld gang, og der hurtigt skulle uddannes nye soldater til indsats både på Østfronten og på Vestfronten, tog man det ikke så nøje. Hovedsagen var, at det gik hurtigt. Jeg husker, da vi på kasernen skulle iklædes: Vi fik udleveret nogle gamle, blå uniformer med hvide lidser. Desværre var det for os små (der var jo også mange andre, som ikke havde garderstørrelse) ikke nemt at få en uniform, der passede. Jeg husker, at jeg fik en trøje, som passede til kroppen, men den var sådan cirka 10 cm for lang på ærmerne. Dette blev ordnet ved, at ærmerne blev lagt op ved at sy et læg omkring overarmen. Jeg tør nok sige, at vi ikke var særlig stolte ved at gå med en sådan uniform. Det var jo kun de små, som måtte gå sådan. I fredstid har det vel nok været unge frivillige, som blev tildelt regimentet, og de fleste har nok være høje og slanke unge mænd, og uniformen derefter.

Da vi så havde fået hele uniformen udleveret, skulle vi selv se den efter og reparere eventuelle fejl. I almindelighed var der mange, da det var gamle og slidte uniformer. Det var særlig galt med foret, der var tyndslidt.

Da kasernen var så overfyldt, at der ikke var plads til alle rekrutter, blev en del indlogeret hos private i byen. Jeg kom til at bo hos en klejnsmed - alene rekrut sammen med mange soldater af ældre årgange, såkaldte reservister. De tog det ikke så nøje og spillede kort meget af dagen. Jeg, derimod, måtte se at få min uniform i stand. Nu var jeg ikke vant til at sy, men det var der

ikke noget, der hed. Jeg fik nogle gode råd af de ældre kammerater, så det gik.

Da der var gået nogle dage, måtte vi stille til appel og vise tøjet frem. Det skulle være rent og helt. Det blev så undersøgt af underofficererne eller Feldwebel'en, om alt var i orden. Gud nåde, når det ikke var, som de syntes, det skulle være. Var der f.eks. et lille hul i foret, som ikke var blevet syet, blev der ofte spurgt, om det var et "Reissloch" eller et "Schleissloch", hvilket vil sige, et hul, der var revet eller slidt. Svarede man så, at det var et "Reissloch", ja så kunne der være nogle, som var ondskabsfulde nok til at stikke en finger eller en blyant i hullet og rive det meget større. Så måtte kan møde senere igen og forevise det i hel stand.

Ja, det var vel nok for at lære os underdanighed og lydighed.

Som rekrut var det bedst at holde mund, når man ikke blev spurgt. Jeg var sammen med mange kammerater fra Hamburg. Mange af disse var lidt mere fri, og kunne nok komme med nogle kloge bemærkninger under eksersitsen, med det bekom dem sjældent godt. Vi fra landet havde ikke så meget, vi skulle have sagt.

Den korporalskabsfører, jeg havde, var god nok. Han var en mand, der allerede havde været ved fronten, og var dekoreret med Jernkorset. Det betød meget dengang. Han var streng under eksersitsen, men ellers meget retfærdig. Man kunne mærke, han allerede havde prøvet lidt mere, end nogle af de andre foresatte på pladsen.

Det var nu ikke den værste tid, vi havde der, vi havde også gode dage. Jeg var ikke ked af, at vi blev taget lidt hårdt under eksersitsen. Jeg tror, det er kommet mig til gode senere.

Efter ca. 2½ måneds uddannelse i Schwerin, blev jeg sendt til Østfronten. Den 2. august 1915 blev vi med tog sendt til den russiske grænse. Afrejsen fra kasernen til jernbanestationen foregik i bogstaveligste forstand med fuld musik. Der var flere militærorkestre. Jeg ser endnu mange, særlig kvinder, der kastede blomster til os og vinkede farvel. Adskillige har nok tænkt, hvor mange, der mon kom tilbage. Glad var jeg ikke, men tænkte alligevel ikke rigtigt

over det. Da vi kom i toget, blev der sunget og spillet kort. Turen gik over de nordøsttyske byer til den daværende russiske grænse ved Mlawa. Derfra marcherede vi så videre til fronten. Russerne var dengang allerede delvis på tilbagetog.

Det var en lang march, men efter et par dages forløb var vi ved fronten. Jeg glemmer aldrig det første syn, vi så. Lige bag de kæmpende gik vi over en slagmark, hvor alle de døde lå endnu. Rytteriet havde været med i angrebet; der lå over det hele fuldt af døde heste og soldater - både russere og tyskere. Vi holdt et lille hvil midt i blandt de døde. Det så ikke godt ud, og humøret var ikke særlig højt. Lige ved siden af mig lå en død husar med underarmene i vejret og hænderne foldet. Hans salmebog lå på brystet. En sådan salmebog fik vi alle med i fronten. Jeg er i besiddelse af mit eksemplar endnu. Ja, der fik vi nok syn for, hvad vi gik ind til. Vi marcherede så videre, overalt lå der døde. Nu hørte vi også de første skud - det vil sige artilleriet havde vi længe hørt. Kuglerne hvinede allerede her og der om os. Vi nåede nu en lille landsby. På kirkepladsen i den lille by blev vi tildelt det kompagni, vi skulle tilhøre. Det var infanteriregiment 342, 12. komp. Inden de var færdige med at få os fordelt, var allerede nogle af mine kammerater faldet. Vi stod ved siden af kirken, og russerne har kunnet se os. Det russiske artilleri overdængede os med artilleriild.

Et underligt tilfælde havde jeg, da jeg i det kompagni, jeg blev tildelt, blev spurgt af en af de kammerater, der allerede var der, hvad jeg hed. Han var en af de allerførste, jeg kom i samtale med. "Mit navn er T.", sagde jeg. "Hvad", sagde han, "sådan hedder jeg også". Nå, men der blev ikke tid til mere. Vi måtte sværme ud og skulle gå til angreb. Jeg må sige, jeg var ikke nogen helt. Vi blev beskudt, syntes jeg, fra alle sider. Der, hvor jeg stod, knælede eller lå, var der en kornmark. Da det blev mig lidt for voldsomt med skydningen fra den anden side, dækkede jeg mig så godt som muligt i kornet og skød, hvad jeg kunne i fjendens retning. Jeg havde jo set, hvor de var. Jeg havde skudt en hel stribe i kornmarken, dog tror jeg ikke, det har været pletskud allesammen. Det hele varede ikke så længe. Russerne trak sig tilbage, og alt, hvad jeg så, da skyderiet var forbi, var, at der

til venstre for os ved en lille skov var en hel del russere, som nok var taget til fange. Dette var en del af slaget ved Ostronowa, hvilket er noteret i mit militærpas.

Derefter gik det videre efter fjenden. Den 11. - 12. august var vi så inddraget i slaget ved Tschischew-Sambrow, men da russerne nu var på retur, mærkede vi ikke så meget. Vi blev en gang imellem overfaldet med artilleri- og geværild. Jeg husker ikke, at vi havde større tab. Jeg må dog bemærke, at vi som menige soldater næsten intet fik at vide om slagets gang, eller om, hvor vi opholdt os. Det gjaldt kun om at følge med. Jeg husker bare, at vi måtte marchere og marchere. Det gik så hurtigt fremad, at feltkøkkenet ikke kunne følge med, så vi fik hverken mad eller drikke. Vi blev alle så tynde, at vores patronbælte hang helt ned under maven. Det kunne ske, at officererne havde lidt hugget sukker at give os. Hvor de havde det fra, ved jeg ikke. Vand var der heller ikke, og var der så et vandhul ved siden af vejen, måtte vi ikke drikke deraf. Det var forgiftet, blev der sagt. Men hvis vi kunne komme godt fra det, drak vi alligevel af det, skønt det ofte var dækket af et grønt lag.

Vi var så trætte, at vi ikke måtte sætte os ned, når der var et lille ophold, da vi så ikke kunne komme i gang igen. Det eneste, der var at gøre, var at støtte sig på geværet. Var der nogle, som faldt om, måtte de hjælpes op igen. Officererne, der havde rideheste, måtte også tage den til fods, når hestene ikke kunne mere. Ja, det lyder helt utroligt, at ingen blev liggende, men da der ikke var nogen til at tage sig af een bagved, gjaldt det om at følge med. Det har sikkert også været farligt at være alene bag fronten, hvor fjenden lige var jaget bort. Dette foregik ved floden Narew.

Her havde jeg en oplevelse, som jeg nok aldrig glemmer. Da vi en dag marcherede på en rigtig sandet vej, opdagede vi, at en kolonne var kørt i forvejen. Den havde nok haft mere mad end vi. På en del af vejen var der kastet muggent brød. Vi var så sultne, at vi samlede det op og spiste deraf. Da vi nåede lidt længere frem, lå der en del kuverter på vejen. Jeg kom til at se på en adresse og opdagede, at det var adressen på det regiment, min ældste broder var ved. Det var lidt utroligt, da jeg vidste, min broder hele tiden havde været ved Vestfronten, og jeg anede ikke, hans regiment var sendt til Østfronten.

Ved første lejlighed fik jeg skrevet et feltpostkort til ham og håbede på, at vi kunne mødes. Desværre gik det anderledes. Min broder fik godt nok kortet, men kunne ikke komme i forbindelse med mig. Grunden var, at jeg kort tid efter blev hårdt såret.

Vi var nu nået til et sted, hvor vi skulle angribe. Ingen mad havde vi fået, så sultne var vi. Der, hvor vi havde gjort holdt for at forberede os, lå der nogle bøndergårde, og der fandt vi bistader i nogle store, udhulede træer. Vi ville prøve på at få fat i honningen, men hvordan skulle vi få det ud? Vi tændte så bål ved træet, og de fleste bier blev dræbt. Hullet i træet var så stort, at vi kunne få hele hånden ned. Det var nu ikke ren honning, men fyldt med voks og biyngel. Jeg mindes nu ikke, hvordan det smagte, men ned gled det. Vi håbede stadig på, at feltkøkkenet skulle komme, men nej.

Som kom ordren til at stille op og gå til angreb. Vi fik udleveret nogle cigaretter eller cigarer. Jeg tog cigarer. Derefter marcherede vi hen til en lille skov, og derfra skulle angrebet foregå. Fra skovkanten, hvorfra vi skulle sværme ud, lå der en græsmark - måske ½ km til den anden side, hvor fjenden lå, var der også mange træer. Mange af os tændte sig en cigaret eller en cigar, og vi regnede ikke med, at det skulle gå så voldsomt til. Så kom ordren til spredt fremmarch. Jeg tror nok de fleste af os glemte at ryge videre. Jeg husker i hvert fald ikke, hvor meget jeg fik røget af min cigar. Straks da vi gik frem, blev vi beskudt med infanteriild, og jo længere vi gik fremad, desto værre blev det. Da vi gik frem, som vi havde lært det ved garnisonen, opdagede jeg, at jeg var for langt fremme i forhold til mine kammerater, og jeg kastede mig så ned i en lille fordybning i marken. Dækning var der ikke her. Jeg havde kun lige kastet mig ned, så hørte jeg en af mine kammerater, der var fra Hamborg begynde at skrige. Jeg kunne kende ham på hans særegne stemme. I det samme fik jeg så en kugle gennem hele kroppen. Den gik ind i skulderen i venstre side og ud i halen. Det føltes, som om der var en, der slog mig med en stor hammer over ryggen. Jeg kunne ikke røre andet end højre arm. Blodet begyndte at sive ud af munden, og jeg måtte skrige for at få luft. Jeg følte det, som om jeg var delt i to stykker. Benene kunne jeg ikke mærke noget til. Patrontaskerne trykkede mig sådan på maven, og jeg kunne ikke få luft. Jeg forsøgte så at få patrontaskerne, som var helt fyldt med patroner, skubbet til side med højre hånd, men det lykke-

des ikke. Så fik jeg fat i min lommekniv, som jeg heldigvis havde i højre bukselomme og fik bæltet skåret over og skubbet patronerne til side. Så husker jeg ikke mere.

En gang imellem har jeg dog været ved bevidsthed, for jeg mærkede, at en granat slog ned ved siden af mig, og jord faldt ned over mig. Det rørte mig ikke mere, da jeg troede, det var ude med mig. Jeg lå der på slagmarken i cirka 22 timer. Vi gik til angreb ved 16 tiden den 18. august 1915, og jeg blev slæbt fra slagmarken kl. cirka 14. den 19. august. Som sagt var jeg ikke ved bevidsthed hele tiden.

Jeg kan dog erindre, at nogle kammerater slæbte mig ned i et hul, de havde gravet til dækning,der lå jeg temmelig længe. Jeg tror nok, tyskerne havde besvær med at holde russerne stangen. Jeg kan tænke mig, at det har været et vigtigt frontafsnit, som russerne skulle holde - måske en jernbanestrækning. Alt, hvad jeg havde set, var, at der var mange træer, og at det var der, fjenden holdt sig. Jeg mener endda at have mærket kort tid efter, jeg var blevet såret, at russerne gik til modangreb. Da jeg lå der på maven, lød det som trampen fra den russiske side først frem og senere tilbage igen. I så fald er de løbet forbi mig 2 gange. At vi er blevet slået tilbage i første omgang er meget sansynligt. Vi var ikke så mange, da vi gik til angreb, og der kom sikkert forstærkning til senere, idet de kammerater, der bar mig væk, var fra et andet regiment. Derfor var jeg nok i tabslisten opført som savnet.

Hvor længe jeg har ligget i det jordhul, ved jeg ikke. Da jeg var ved bevidsthed en gang, hørte jeg nogle kammerater komme forbi, og en som sagde:" Herr Leutnant". Jeg fik så nogle lyde trængt frem, skønt jeg lå med næsen ned i jorden. De hørte mig, vendte mig om, og lovede at skaffe hjælp. Et stykke tid efter kom der så to sanitetssoldater. Jeg hørte dem sige: "Her ligger han". De begyndte så at forbinde mig efter at have spurgt mig, hvor jeg var såret. Jeg sagde: "Bagi", for jeg havde mærket, da jeg igen fik følelse i kroppen, at blodet løb ned dér. "Jamen, du er jo også såret i skulderen", sagde de. Det vidste jeg ikke, for jeg havde kun mærket slaget over ryggen. Efter at have forbundet mig, begyndte de at hive mig op, men da kom smerterne først for alvor. Jeg bed tænderne sammen så godt, jeg kunne, og med armene over deres skuldre slæbte de så afsted med mig. Da vi var nået et lille

stykke frem, begyndte russerne at skyde med artilleri. Den ene af sanitetssoldaterne ville lade mig ligge og søge dækning, men den anden sagde, at han skulle blive. De slæbte så videre med mig. Jeg havde sådanne smerter, at jeg helst ville have givet op. Bedre blev det ikke, da 2 andre sanitetssoldater mødte os bærende en såret kammerat i en "feltbåre". De lagde ham ned lige for næsen af os med den bemærkning: "Han er død, vi lader ham ligge". Der blev slæbt videre med mig. Da vi var kommet ud af skudlinien, så vi en stor sten. Jeg bad om at få lov til at gøre holdt, da jeg trængte til at komme af med vandet, men det ville ikke lykkes. Jeg fik så voldsomme smerter, at jeg bad dem lade mig ligge. "Jeg dør alligevel", sagde jeg. Jeg følte det, som om hele maven var sprængt. Derefter må jeg være besvimet igen og vågnede først, da jeg lå i noget halm i skovkanten præcis der, hvorfra vi havde indledt stormangrebet.

Det var en underlig følelse at vågne op. Lægen havde nok givet mig en ordentlig dosis morfin. Jeg lå i drømme og havde sådan en dejlig drøm. Jeg troede, jeg var død og kommet i himmeriget. Alt var så let, så jeg følte det, som om jeg svævede. Mine tanker var, at så måtte det stemme, det man havde lært om himmeriget. Da jeg vågnede op, blev jeg så skuffet. Foran mig stod en læge i hvid kittel, han smilede til mig og spurgte: "Kammerat, hvordan går det? " Jeg blev helt forvirret, men svarede dog, at jeg havde det godt. Lidt senere blev jeg lagt i en panjevogn med halm lagt i bunden og kørt til den nærmeste sygelejr.

Der blev sendt en kammerat med. Hvor længe vi kørte, aner jeg ikke, men da vi havde kørt en stykke tid, døsede jeg hen igen. Stedet, hvor jeg kom fra, var ikke godt, men det sted, jeg kom til var det rene helvede. Det var en gammeldags lade med logulvet i midten og til begge sider plads til hø og korn.

Det første, jeg så der, var nogle syge kammerater, der lå på brikse. De så mere døde end levende ud, og der blev sagt, at de ikke måtte komme indenfor, da de havde en smitsom sygdom. Hvad de fejlede, ved jeg ikke, og min interesse var ikke så stor. Jeg blev lagt ind på midten af logulvet i noget halm, stadig fuldt påklædt og med støvlerne på. Jeg skulle ligge på ryggen og måtte ikke røre mig og hverken få mad eller drikke i 6-7 dage. Med smerterne gik det meget godt, dog plagede sulten og tørsten mig meget de første

dage, men i forhold til de fleste af de andre, som lå i laden, havde jeg det godt. Det har været min lykke, at jeg ikke havde noget i maven, da jeg blev såret. Det opdagede jeg også, da jeg så hvordan det gik de fleste af de andre der. Vi har vel været cirka 20 mand - de fleste med maveskud. Dog lå der til højre for mig en kammerat, der havde fået et skud i brystet og ud i ryggen. Ham til venstre for mig havde fået et lignende skud - dog mere i siden og ud ved ryggen. Såvidt jeg husker, havde de det nogenlunde.

I den række, jeg lå, var vi 6 mand. Den sidste i min række til venstre havde nok fået et skud i hovedet. Han lå og fantaserede, og hans hoved var fuldt af blod og fluer. Da han lå og fægtede med armene, slog om sig, og tog fat i sin sidemand, tog den sanitetssoldat, der havde opsyn med os, en snor og bandt hans hænder, så han ikke kunne genere sidemanden. Stakkels mand, nu kunne han ikke en gang jage fluerne bort. Nu ved jeg ikke, hvor meget han selv mærkede til det. Jeg tror nok, han helt havde mistet forstanden.

Den første i min række ved døren havde også maveskud, men han var tilsyneladende meget rolig. Dog ville han altid have noget at drikke, hvad han selvfølgelig ikke måtte få. Ind imellem skete det, at opsynet gik ud et øjeblik, hvilket den sårede benyttede sig af. Han kravlede hen til en spand med vand, som stod i rummet, drak af det, og kravlede tilbage igen. Kort tid efter var han død.

De, der lå overfor os, havde det heller ikke godt. De fleste havde maveskud og nogle hylede og skreg, så det ikke var til at holde ud.

Mig gik det efter min mening ganske godt. Da jeg endelig fik lidt at drikke - det vil sige kun lidt i munden - hjalp det. Senere fik jeg også lidt at spise. Jeg syntes nu, at jeg havde det nogenlunde godt, og jeg bad så om at komme længere tilbage fra fronten, hvilket lykkedes. Man tildelte mig en lettere såret kammerat, der skulle hjælpe mig, og det gik forholdsvist godt. Vi blev transporteret hen til en feltjernbanestation, og måtte så køre i åben vogn. Jeg blev lagt ned i bunden af vognen. Alle vogne i toget var fyldt med sårede, de fleste dog lettere såret, men mange med uniformen fuld af blod. Ja ikke alene blod, men det vrimlede med maddikker.

Der lå en ved siden af mig, og jeg måtte ligge og se på den hele tiden, til vi kom til endestationen. Det, der gjorde det hele så håbløst, var, at det under fremrykningen gik så voldsomt til, at alle feltlazaretter var overfyldte.

Da vi endelig kom til et bedre feltlazaret, hvor der var læger og sygeplejersker, blev vi renset. Jeg husker tydeligt, at jeg, da jeg blev klædt af af en sygeplerske, blev helt flov. Mens jeg stod der, var der også en kammerat, som man ville fotografere. Han havde fået et skud i låret, som havde revet et meget stort hul. Lægen har nok ment, at der var blevet skudt med dum-dum patroner. Da jeg stod der lige ved siden af ham, kom jeg med på billedet i Adamskostume.

Da det hele så var overstået, skulle vi sendes med et lazarettog til det vestlige Tyskland. Bestemmelsesstedet var Altbreisach ved Rhinen. Da det kun drejede sig om en transport af let sårede, var det blot et almindeligt persontog. Da jeg gerne ville med, fik jeg aftalt med en kammerat, at han skulle hjælpe mig. Jeg syntes allerede, jeg havde det bedre. Rejsen gik da også meget godt. Da vi nåede lazarettet i Altbreisach, blev jeg undersøgt af en ældre læge. Da jeg fortalte ham, at jeg havde fået et projektil gennem hele kroppen fra skulder til natis, rystede ham på hovedet og sagde: "Umuligt", men det var muligt. Jeg lå et stykke tid i sengen, og det gik mig rigtig godt, så jeg bad lægen om at udskrive mig, så jeg kunne blive sendt til Schwerin. Jeg var ikke klogere, end at jeg mente, da jeg blev sendt i felten derfra, så tilhørte jeg stadig garnisonen dér. Lægen var meget betænkelig ved at sende mig afsted allerede, men jeg forklarede ham, at der i Schwerin var gode forhold for sårede soldater. Jeg havde under min uddannelse ofte set, hvordan de sårede levede der, og jeg troede, at det lige var noget for mig.

Jeg blev så udskrevet og sendt til Schwerin. Men hvor blev jeg skuffet, da jeg meget træt og med smerter meldte mig tilbage på kasernen. Jeg fik den besked, at jeg nu tilhørte det regiment, jeg var blevet tildelt i felten. Dets reservelejr var i Althausen i Vestprøjsen (det nuværende Polen), og der måtte jeg henvende mig.

Ja, skuffelsen var stor. Jeg sagde så, at jeg havde det dårligt, og at jeg ikke kunne holde til mere.

Derpå lagde man mig til sengs på kasernen i nogle dage. Jeg klagede over smerter i maven, hvorefter jeg fik ordineret amerikansk olie. Det skulle nok hjælpe! De troede nok, jeg simulerede, hvad jeg bestemt ikke gjorde. Efter nogle dages ophold her, gik rejsen så til Althausen ved Culm, hvor vi kom til at bo i primitive træbarakker. Her måtte vi så skrælle kartofler og gå ture. Nå, men den herlighed varede ikke længe. Der skulle sendes tropper til fronten, og jeg blev også udtaget. Jeg sagde til Feldwebelen, der undersøgte os, at jeg endnu ikke var rask. Men lægen havde erklæret mig for felttjenestedygtig, til trods for at jeg ikke var blevet undersøgt, så der var ikke noget at stille op. Grunden var nok også den, at jeg har været for tilbageholdende og ikke klaget over smerter. Smerterne kom også kun ved overanstrengelser. Jeg sagde til Feldwebelen, at jeg snart kom tilbage - eller også aldrig. Det hele endte så med, at jeg blev sendt med som 2. reservemand, hvilket vil sige, at hvis der faldt 2 mand fra, inden vi nåede jernbanestationen i Culm, skulle jeg med.

Det gik sådan. Vi var nu sidst i november 1915. Denne gang gik turen uden musik. Vi skulle på det nordlige frontafsnit ved Dynafloden. Rejsen gik med tog så langt, vi kunne. Jeg tror, det var til Mitau. Derfra måtte vi så marchere. Det var allerede godt koldt, men ingen sne endnu.

For mig var det en tung marchtur, da jeg fik smerter i siden, og næsten ikke kunne mere. Til sidst måtte jeg træde ud af rækken og lægge mig i vejgrøften. En meget ung feltlæge, der var meget nervøs, kom hen til mig og truede mig med pistolen i hånden, og befalede mig at rejse mig op. "Gå videre, her findes kun døde eller raske" sagde han. Havde jeg haft kræfter til det, kunne jeg have slået ham ihjel, men jeg var fuldstændig færdig. Jeg og mange andre blev så læsset på efterfølgende militærlastbiler og kørt til det næste holdested. At denne unge læge var så nervøs, skyldtes nok, at han skulle passe på, at frafaldet ikke blev for stort.

Vi nåede så en mindre by, hvor vi skulle overnatte. Der var en stor

lade, og vores afdeling skulle sove i halmen på loftet. Vi tændte et stort bål i gården, før vi gik til ro. Det blev sagt til os, at vi ikke måtte tage vore støvler af, da de så ville fryse stive, så vi ikke kunne få dem på igen. Min ven og kammerat, der var fra Toftlund - han blev forøvrigt såret samme dag som jeg - havde det ikke så godt med fødderne, og trak derfor alligevel sine støvler af. Nu blev det galt om morgenen, da vi skulle afsted. Han kunne ikke få dem på. Jeg gik derfor ned til vores bål for at få dem tøet op, men det gik ikke så godt. Læderet blev ødelagt af varmen og brækkede, så der gik hul i den ene støvle. Desværre var der ikke lejlighed til at få andre støvler der, så min ven måtte gå med defekte støvler resten af vejen.

Vi nåede så fronten og blev tildelt Res. Inf. Regiment 61, 2. komp. Det var ved Dynafloden mellem Dynaborg og Riga. Nu var det imidlertid blevet rigtig koldt, og der lå meget sne. Dynafloden var tilfrosset, vi stod på den ene side af floden og russerne på den anden. Her var forholdsvist roligt. I den første tid blev der skudt af og til, men det var dog ingenting i forhold til, hvad vi var vant til. Men hvor var det dog koldt. Når vi i skyttegravene skulle holde vagt, havde vi fåreskindspelse på. For at holde fødderne varme, måtte vi hoppe hele tiden. Vi kunne tydeligt se, hvad russerne foretog sig på den anden side af floden. Jeg regner med, at den på det sted er cirka 500 meter bred. Om natten blev der med regelmæssige mellemrum opskudt lyskugler, så vi ikke skulle blive overrasket af et angreb fra russisk side.

Til højre for os lå der mellem skyttegraven og floden en lille landsby. Et stykke tid blev der hver aften stukket et hus i brand, det kunne så brænde det meste af natten, og i ildskæret havde vi udsigt over hele floden. Her var der ellers meget roligt. Kun når der på den anden side kom ny afløsning, var det lidt farligt at lade sig se over skyttegraven. Vi havde ellers en slags aftale med russerne om ikke at skyde på hinanden. Vi råbte til hinanden. Det var russerne, som råbte mest. Vi måtte ikke så gerne. De råbte ofte: "Kom herover, kom med til Dynaborg, der er mange kønne piger". Russerne var den gang allerede ved at være kede af krigen.

Koldt var det her, og der var en del af os, som fik forfrysninger. Jeg fik også en negl på højre fod beskadiget af frosten, så den aldrig rigtig er blevet til negl mere. Når vi havde stået vagt i skyttegraven og blev afløst, kunne vi være så stive, så kammeraterne måtte hjælpe os af med pelsen.

En del af kompagniet lå bag fronten i en stor granskov. Træ var der nok af, og der blev bygget mange bjælkehytter. Vi skiftedes til at være i skyttegraven og til at være i ro. Det sidste vil sige, at vi fældede træer og byggede bjælkehytter. En dag, da jeg blev afløst i skyttegraven og kom tilbage, skulle vi lave eksercits. Vi blev varme og svedige, og da jeg kom ind i lejren, blev jeg syg og rystede over hele kroppen. Jeg blev tildækket med fåreskindspelse, men feberen steg, så jeg blev bragt til nærmeste feltlazaret. (Jeg måtte dog først bytte støvler med min ven, der havde gået med de brændte støvler siden uheldet.) Jeg husker, da jeg blev kørt til lazarettet, at vi kørte forbi en kirkegård med mange nye militærgrave. Mine tanker var da: "Der ligger du nok også i morgen". Jeg havde det ikke godt.

Det var ved at blive aften, da vi nåede det lille feltlazaret. Der var overfyldt, og jeg blev stillet i gangen, stadig liggende på sygebåren, uden at der blev gjort noget ved mig. Jeg regnede med, at de troede, jeg var håbløs syg. Næste morgen blev jeg lagt i en seng og fik taget temperatur. Temperaturen var nok så høj, som den kunne tåle at være, ihvertfald over 40°.

Jeg havde det ikke godt, og var meget tørstig og måtte ikke få vand at drikke. Det blev sagt, at her var vandet forgiftet. Jeg husker ikke mere, om jeg alligevel fik vand. Jeg har nok fantaseret lidt.

Jeg sov det meste af tiden, dog, da jeg vågnede en gang, så jeg, at nogle af de oppegående kammerater drak "noget" af flasker. Jeg bad så en af dem om lidt. Det fik jeg, og jeg spurgte ham, hvor han havde fået det fra. Han fortalte mig så, at man kunne købe det. Jeg bad ham købe så meget som muligt til mig. Han kom med 2 flasker "Schaumwein", og åbnede den ene. Jeg drak alt det, jeg kunne, og derefter faldt jeg i en dyb søvn. Næste dag var feberen gået ned. Hvor meget

husker jeg ikke. Fra den dag gik det godt fremad. Jeg siger ofte, at jeg drak mig fuld - og blev rask.

Lazarettet var Reservelazaret 100 Neugut. Her lå jeg fra den 25. januar til den 3. februar 1916. Derfra blev jeg sendt til sygeafdelingen i Westblick ved Tilsit.

Da jeg var ved at være rask igen, måtte jeg jo til at gøre lidt gavn. Jeg blev sendt til et sted i nærheden, hvor der blev udbetalt erstatning for leverede varer til tyske soldater. Leverandørerne var alle slags mennesker, købmænd, bønder o.s.v. Under fremrykningen var det tilladt for nogle soldater at rekvirere madvarer mod at betale med stemplede beviser. Sælgeren kunne så henvende sig til efterfølgende kommandanturer for at få sine penge udbetalt. Det blev så bekendtgjort ved opslag, når og hvor de kunne få disse penge. Der kom leverandører i massevis - både bedrestillede og fattige. Jeg blev sat til at holde orden i rækkerne. Alle ville først frem, så det var ikke noget let job at holde styr på dem. Leveringsbeviserne skulle være underskrevet og behørigt stemplede. De fleste var også gode nok, men der var også nogle, hvorpå der stod de tarveligste bemærkninger, og stemplet var f.eks. et aftryk at en mønt el. lign. Desværre var det næsten altid de mest fattige, der var blevet snydt. Der trillede nogle tårer, når jeg fortalte dem, at beviserne ikke var gyldige. Jeg lod så mange passere som muligt, men hvor mange, der fik erstatning, ved jeg ikke. Jeg havde ikke med udbetalingerne at gøre.

Der var mange jøder der - næsten alle forretningsfolk, købmænd, bagere o.s.v. De var gerne lidt mere snu end de andre, og kunne næsten alle tale tysk. Nogle brugte også fristende reklamer: "Kom ind og drik te, her er mange smukke piger". Det var meget sjældent sandt.

I de dage, jeg var beskæftiget her, boede jeg sammen med 2 kammerater hos en jødisk bagerfamilie. Det var et meget pænt hjem og flinke mennesker. De havde 3 døtre, pæne piger, og vi havde det meget rart her. De spillede klaver, og vi dansede og havde det hyggeligt.

Nå, den tid varede ikke længe, jeg blev sendt til min gamle lejr i Althausen. Her blev jeg afgivet til hjælp i officerskasinoet. Jeg måtte hjælpe til i køkkenet og gøre indkøb. Da jeg blev lidt kendt med forholdene, måtte jeg ofte ud i nabolaget til bønder og husmænd. Officererne ville gerne leve godt. Det gjorde de også.

Personalet i officerskasinoet bestod af lederen - han var lærer i civil - en flink og behagelig mand, en kogekone, 3 faglærte tjenere og en indkøbsmand til foruden mig. Vi levede godt her, da vi jo i køkkenet kunne få nok at spise.

Den 2. aug. 1916 blev jeg for tredje gang sendt til fronten - dennegang til vestfronten, hvor Sommeslaget var i fuld gang.

En lille episode, da vi var på vej til fronten:

Vi var lige marcheret ind i byen Bapaume, da der var en luftkamp over os. Jeg ville se, hvad klokken var, da der blev råbt: "Til side". I farten tabte jeg mit konfirmationsur, og glasset gik itu, og den store viser gik tabt. Men jeg havde et gennemsigtigt hylster til uret, og brugte det resten af krigen med kun den ene viser.

Der var en fjendtlig flyver, som styrtede ned ad. Det så ud, som om den ville styrte ned på os, men lige over taget af husene fik den drejet og slap godt fra det, såvidt vi kunne se. Heldigvis nåede vi ikke at komme i første række, måske det var anden række. Det eneste, vi mærkede til, var artilleriild, men det var der også nok af. Hele marken var gennempløjet af granater. Trods alt kunne det nemt være blevet min ende.

Vi gravede skyttegrave. Jeg var færdig med at grave, og kravlede op af skyttegraven for at planere. Da slog en granat ned lige ved siden af mig. Det var heldigvis en blindgænger, og flammerne slog op af jorden, men der skete ikke mere. Ellers havde jeg nok ikke været til mere.

Da vi havde været her i kort tid, blev vi trukket tilbage, og man sagde os, at nu skulle vi til østfronten.

Jeg var blevet tildelt 4. Schlesiske Infanteriregiment 157, 7. komp. Nu gik turen tilbage og videre til Skovkarpaterne. Vi rejste med tog i flere dage. Der var mange af de kammerater, der havde været længe ved vestfronten, som var glade for at komme bort. De havde sikkert også prøvet meget der. De mente alle, at det var bedre at være ved østfronten. I almindelighed var det også sandt.

På vejen ned til Karpaterne holdt vores tog lige ved siden at et andet tog med flygtninge, som bad os om mad. Da vi fik forplejning på stationerne, havde vi ikke noget. Jeg havde dog en pose kiks og en dåse kød. Dette måtte vi kun benytte i særtilfælde, og det var strafbart at bruge deraf i utide. Jeg gav dem dog kiksene.

Da vi nåede endestationen i Karpaterne, skulle vi med det samme møde til appel og efterses, om alt var iorden. Jeg manglede da min pose med kiks, og fik derfor tilkendt en halv times efter-eksercits. Det var min første straf. Det blev dog ikke til noget med eksercitsen, da vi fik besked om, at vi med det samme skulle til fronten. Vores foresatte ville trøste os med, at det var et roligt frontafsnit, men desværre viste det sig at være det modsatte.

Vi skulle storme en russisk skyttegrav på et højt bjerg - Høje Kukul, ca. 2.000 m højt. Russerne lå på toppen af bjerget, og de østrigske tropper, som var i dette afsnit, og som adskillige gange var blevet slået tilbage, lå i en skyttegrav ca. 50 m nede. Vi skulle så ved morgengry gå til angreb. Vi lå på bjergskråningen nedenfor østrigerne, hvorfra vi skulle gå til stormangreb.

Der var stor nervøsitet hos os. Den gruppe, jeg hørte til, var ikke fuldkommen, vi var 6 mand og en Gefreiter, som var leder. Nervøsiteten var så stor, at en af soldaterne skød sig selv i foden. Han var nu også meget urolig og bange. Vor korporalskabsfører, Gefreiteren, sagde: "Jeg tror ikke, jeg kommer godt fra dette her". Ja, vi var alle bange. Da vi lå der i beredskab, begyndte vort artilleri at indskyde sig. Dog var de første skud

alt for korte, og slog ned bag os. Vi kunne se og høre, at de kom os nærmere, og vi var nervøse for, at de næste skud skulle slå ned blandt os. Det skete heldigvis ikke.

Som kom morgenen, vi gik så lydløst, som muligt frem i den østrigske skyttegrav. Jeg stod ved siden af vore kompagnifører, han så på sit ur, og kommanderede: "STORM". Så stormede vi.

Det gik så hurtigt, og vi var desperate af angst. Russerne overdængede os med ild. Vores gruppefører var så uheldig at storme lige ind i en russisk maskingeværrede. Da jeg var nået cirka halvvejs til den russiske skyttegrav, faldt jeg om, jeg prøvede hurtigt flere gange at stå op, men kunne ikke. Mine tanker var straks, at jeg nu havde mistet mit venstre ben. Jeg strøg med venstre hånd ned over benet, og min hånd var fuld af blod, Men i bar nervøsitet prøvede jeg igen at rejse mig, og nu lykkedes det. (Natten før havde jeg drømt, at jeg fik mit ene ben skudt af).

Det hele varede kun kort tid, og vi nåede den russiske skyttegrav. De russere, der ikke var faldet, flygtede til den venstre side i deres skyttegrav. Nu var vi på toppen, men russerne gav ikke op, og til højre for os kæmpedes der hårdt endnu. Foran os prøvede russerne at gå til modangreb, men opgav dog tilsidst.

Før vi gik til angreb, havde vi fået en ny kompagnifører, der lignede en stor dreng, men al respekt for ham. Da vi havde taget den russiske skyttegrav, og kæmpede videre imod de russiske modangreb, stod han oprejst i kugleregnen og kommanderede, hvor vi skulle skyde hen. At der ikke skete ham noget, forstår jeg ikke. Jeg lå på knæ lige foran ham og skød. Hans oppasser stod ved siden af ham, bag mig. Han fik en kugle i brystet, og gav en lille lyd fra sig, og var død på stedet.

Da der nogen tid efter var kommet lidt ro over feltet, bad kompagniføreren mig om at bringe en lille minekaster tilbage til graven, hvorfra vi var gået frem. Jeg fik et chok, da jeg så, hvorledes der så ud. Jeg kunne regne ud, hvor det var, jeg var faldet om. På det sted lå vores korporalskabsfører død med et stort hul i underlivet og benet. Han er sikkert blevet ramt af en håndgranat, og jeg regner med, at noget samtidig har ramt

mig på venstre ben og slået det følelsesløst - dog uden at der var efterladt sår.

Nu kunne jeg først se, hvad her var foregået. Der lå en del opsvulmede, døde østrigere og blandt dem vore egne døde kammerater. Da jeg afleverede minekasteren bag fronten, stod her nogle tilfangetagne russiske soldater og røg cigaretter. Det var nu lidt underligt at se, men de havde jo haft det lige så ondt som vi. Hvor jeg har været i krigen, har der altid været den regel, at når fjenden havde kastet våbnene, var vi ikke fjender mere.

Af min gruppe på 7 mand, var der efter slaget 3 tilbage. Så man kan nok sige, at jeg har været heldig.

(Dette foregik den 30. august 1916, stormen på Høje Kukul.).

De to kammerater, der sammen med mig kom godt fra det, var begge ældre mænd. Den ene var af polsk afstamning, og den anden var i civil skomager.

Efter at have afleveret minekasteren, måtte vi tilbage til kompagniet. Vejen gik igennem den skyttegrav, vi havde indtaget. Her vil jeg helst ikke fortælle, hvad vi så. Russerne havde ofte i deres skyttegrave temmelig store skydehuller, og det må vore maskingeværskytter have udnyttet. Da mange af russerne nok har forsøgt at flygte gennem disse huller, er de kommet ind i maskingeværilden, og virkningen var grufuld.

Kompagniet havde til venstre for det sted, vi stormede, indtaget en ny stilling, og var begyndt at grave nye skyttegrave. Her var jeg nogle dage, så blev vi forflyttet. Såvidt jeg husker, blev der sammensat et nyt kompagni, for jeg mindes, at jeg ikke kendte mange af de kammerater, vi var sammen med.

Vi marcherede temmelig langt, og kom ud af skoven. I en bjergdal kom vi forbi en lille landsby, hvor der boede Tataere. Der købte jeg et prospektkort, som jeg endnu er i besiddelse af.

Så gik det ind i bjergene og skovene igen. Vi marcherede i skoven i gåsegang. Vi var lidt betænkelige ved at se, at vores øverste befalingsmand pludselig havde gevær, ellers havde DE kun pistoler. Vi fik aldrig at vide, hvad der forestod.
Pludselig blev der skudt. Vi var løbet lige ind i flanken af et russisk regiment. De havde sikkert heller ikke regnet med angreb, for de havde været i fuld gang med at spille kort, kunne vi se. Det flød med spillekort overalt. Det blev til det værste slagteri. Vi blev ved med at kæmpe os frem, bare fremad. Dette stod på temmelig længe. Tilsidst vidste vi næsten ikke, hvem der havde overtaget. Jeg husker, at der på slutningen til venstre for os stod tyske soldater med armene i vejret, mens der dér, hvor jeg stod, var flest tyskere, og her var det russerne, der havde overgivet sig. Det endte med, at alle de russere, som var her, overgav sig. Nu måtte en del af os overtage fangerne. Det tyndede slemt ud i vore rækker, og vi nåede heller ikke langt mere den dag. Det blev aften og mørkt. Officerer var der ingen af mere. Resten af os lagde os så ned i dækning bag træstammer så godt som muligt. Vi kunne høre på de russiske kommandoer og på skydningen, at russerne var i overtal her. Vi skød alt, hvad vi kunne, for at russerne ikke skulle mærke, at vi var så fåtallige. Vores geværløb var ved at blive gloende. En kammerat, som lå ved siden af mig, blev pludselig tavs. Jeg ruskede i ham, men han reagerede ikke, så jeg troede, han var død. Pludselig bemærkede jeg, at mine kammerater begyndte at løbe tilbage. Jeg måtte også løbe. Jeg var ikke glad for at lade min kammerat ligge, men der var intet at gøre.

Nu var det på høje tid at komme afsted. jeg kunne i mørkningen ikke se mine kammerater. Jeg løb så alt, hvad jeg kunne, men uheldigvis løb jeg på en stor væltet træstamme og blev hængende fast i en gren. Geværet fløj fra mig og satte sig med bajonetten fast i jorden. Det varede dog ikke længe, inden jeg fik mig gjort fri og fik geværet taget op. Nu kunne jeg ikke mere høre, i hvilken retning de andre var løbet. Forsigtigt løb jeg afsted der, hvor jeg antog, de andre var løbet, men så blev jeg beskudt.

Jeg er dog næsten sikker på, at det har været vores egne, der skød. De har sikkert troet, at det var russerne, de hørte. Jeg blev så stående et lille øjeblik, gik så langsomt frem, men mere til højre. Pludselig hørte jeg stemmer, og nu var der ikke andet at gøre end at risikere alt. Jeg lagde mig på knæ og råbte: "Hvem der". Heldigvis var det to eller tre af vores egne soldater. De var også kommet bagefter og var helt forvildede. Ingen af os var klare over, hvilken vej vi skulle løbe.

Jeg sagde så, at jeg mente, vi skulle mere til venstre, men at jeg var blevet beskudt derfra. Det viste sig dog senere, at min antagelse om, at beskydningen kom fra vore egne, var rigtig. Vi blev så enige om at gå forsigtigt og langsomt frem. Vi var heller ikke kommet ret langt, før vi hørte stemmer. Vi lyttede og opdagede så, at det var vore egne. Såvidt jeg husker, var der tre mand, så nu var vi en seks-syv stykker. Det var næsten alle lidt ældre kammerater, der ikke havde kunnet følge med de andre og var blevet bagefter og til sidst ikke havde vidst, hvor de var. Nå, det var nu heller ikke så underligt, da der hverken var vej eller sti i den mørke skov.

Da de andre var endnu mere rådløse og forvirrede end jeg, måtte jeg overtage kommandoen, skønt jeg var den yngste. Da det allerede var sent på natten, koldt og mørkt, blev vi enige om at vente på, at det skulle blive lyst igen. Der var en lille hulning, hvor vi kunne gemme os lidt. For at holde varmen trykkede vi os godt sammen ryg mod ryg. Det var vel nok en uhyggelig nat, da vi ikke vidste, om vi var bag den russiske front eller ej. Som jeg har bemærket før, var de andre allesammen ældre kammerater. Da vi var blevet sendt til Østfronten, var der en del af ældre årgange, der kom med os. De har vel været en 40 - 43 år, men for mig, var de jo gamle. Det havde vist været meningen, af de skulle indsættes til hjælp bag fronten. Da vi imidlertid straks efter ankomsten i Karpaterne fik ordre til at gå til fronten, måtte de alle med, og der havde ikke været tid til at ordne andet. Desværre gik det hårdt ud over

de ældre. Jeg glemmer aldrig, hvor de var ulykkelige, i hvert fald nogle af dem. De bad til gud, at han skulle hjælpe dem. De havde kone og børn derhjemme. Selvfølgelig var jeg ligeså bange som dem, men jeg holdt det dog mere for mig selv. Jeg var ligesom en fader for dem alle, trods aldersforskellen. Alt, hvad jeg foreslog, var de indforstået med.

Da det var ved at blive lyst om morgenen, stod vi op og diskuterede, i hvilken retning, vi skulle forsøge at gå. Pludselig hørte vi fløjten og tale. Vi kunne så mellem træerne ca. 50 meter fra os se en hel kolonne russiske soldater komme i gåsegang - med geværet over skulderen. Så vi var stadig i tvivl om, vi var foran eller bag den russiske front. Disse russiske soldater så ikke ud til at være forberedt på modstand. Jeg sagde så til de andre: "Vi flygter i modsat retning af, hvor russerne kommer fra, men pas på ikke at træde på grene, og lav så lidt støj som muligt". Da vi var nået et stykke vej, traf vi på nogle døde soldater. Vi var kommet til det sted, hvor vi dagen før havde begyndt angrebet. Jeg kunne genkende den ene af de døde, en maskingeværsløjtnant, som var faldet om lige ved siden af mig, da vi gik frem. Han lå endnu sådan, som han var faldet om. Jeg huskede godt, at han var faldet, men havde ikke været klar over, om han var såret eller blot var snublet. Han må have fået et skud i hjertet, så han har været død med det samme.

Nu vidste vi i hvert fald, hvor vi var. Vi fortsatte så, og pludselig blev der skudt på os, men ingen blev ramt. Da jeg var temmelig sikker på, at det var vore egne, råbte jeg "Hold op, vi er tyskere". De forstod os med det samme, og vi gik hen til dem. Her så ikke godt ud, der var kun få soldater og eet maskingevær. Alle var så nervøse, at de skød, såsnart de hørte noget i buskadset. Vi fordelte os så blandt dem, der var her, for at danne en skyttelinie. Der var ingen officerer eller underofficerer, så enhver var anvist til sig selv. Vi gravede nogle huller til beskyttelse, og vi fortalte om den russiske kolonne, der var på vej. Nu blev nervøsiteten endnu større. Desværre lå der bag os en tysk officer, som var blevet vanvittig. Han lå i et hul, de havde gravet til beskyttelse for ham, og han lå og fantaserede og skreg. Det var ikke godt,

for han forrådte jo vores stilling. Hele denne nervøse tilstand endte da også med, at der blev dræbt nogle af vore egne med maskingeværet. De var på en forpost, og da russerne havde skudt på os, havde man skudt med maskingeværet og derved truffet vore egne. Der, hvor vi havde sat os fast, var der tæt underskov, og det havde været nødvendigt at placere forposter. Det var også meget farligt. Jeg har selv prøvet at ligge imellem russernes og tyskernes ildlinier, men slap dog godt fra det. Senere på dagen fik vi dog forstærkning, og stillingen blev udbygget, så det gav lidt mere ro i lejren. Det var også på høje tid, for de fleste af os var ved at være færdige af udmattelse. Vi blev nu afløst at østrigsk militær.

Senere kom vi til et frontafsnit. Jeg ved ikke, hvor det var, men også her var der tæt skov, og foran og bag os var der en stejl bjergskråning tæt bevokset med grantræer. Her var på et tidspunkt ret roligt. På grund af den tætte skov måtte vi også her sætte forposter ud. Man sagde, at der var ulve, men jeg så nu ingen. Derimod var det uhyggeligt at sidde ca. 50 meter fra vores skyttegrave. Vi var gerne 2 mand sammen, og jeg husker, at jeg altid eller ofte var sammen med en kammerat, der var fra Holsten. Han var en del ældre end jeg. En mere rolig og ligeglad mand, har jeg aldrig kendt. Han ville altid gerne have mig med, og jeg ville også gerne med ham på forpost. Han var en lidenskabelig piberyger, og når vi sad på forpost, skulle han altid ryge. Særlig galt og farligt var det øjeblik, hvor han tændte piben. Hvis der var fjendtlige patruljer ude, kunne de jo se os. Jeg skulle nok sørge for at sidde så langt væk fra ham som muligt. Jeg havde selv prøvet at tænde piben i den forrige skyttegrav, og der faldt skud fra den anden side med det samme.

Det var ikke rart at sidde på forpost i sådan en tæt skov. Når vi sad stille, hørte vi næsten altid raslen i buskene. Jeg tror, der var meget vildt der.

Noget af det værste ved at være i skyttegraven, var, at vi havde meget lidt vand, så vi blev aldrig vasket, og vores kogegrejer blev næsten altid kun tørret af med græs eller blade. Vi kunne dog bag ved skyttegraven ad en temmelig stejl bjergside komme

til en lille kilde, hvor der dog ikke var ret meget vand, men det, der var der, var dejligt drikkevand. Kilden lå temmelig langt væk fra skyttegraven, og skulle så een hente vand, måtte han altid tage så mange af vores kogegrejer med som muligt, hvilket var ca. 6 stykker. Det værste var, at russerne må have kendt kildens beliggenhed godt, da de sikkert også har benyttet den. Når vi så havde været heldige at få vores grejer fyldt op med vand, og skulle op ad den stejle skrænt, mistede vi ofte fodfæstet og tabte vandet, så måtte vi gøre det om igen. Værre var det, når russerne ofte og uregelmæssigt sendte en salve af granater ned over skråningen. Nå, men vi brugte så lidt vand som muligt, og det endte da også med, at mange af os fik bylder. Jeg fik dem både i nakken og under armene. Arrene har jeg endnu den dag i dag. Hvor vi lå, ved jeg ikke. I mit militærpas står der "Septemberslaget i Karpaterne". Vi havde det dog forholdsvist roligt nu, og skyttegraven var temmelig godt udbygget.

Så en dag fik vi besked om, at vi skulle et andet sted hen, og vi blev igen afløst af østrigerne. Hvor vi så kom hen, ved jeg ikke. Der står i militærpasset "Stillingskrig i Skovkarpaterne og ved Tatarenpas". Stedet, hvor vi gik i stilling, lå i hvert fald højere oppe i bjergene. Vi skulle marchere temmelig langt, og min gamle sygdon kom igen. Jeg kunne ikke holde til strabadserne op og ned i bjergene, og blev så syg i nogle dage. Jeg husker idag ikke mere, hvor jeg blev indlagt, men det var kun en lille forplejningsstation.

Efter nogle dages forløb blev jeg sendt til min troppedel. Det var Infanteriregiment 157, 7. kompagni. Kompagniet lå i skyttegrav på en bjergkam. Bagtil, til venstre og til højre for os var der skov. Lige for os var der på en skråning en temmelig stor græsmark. Nede i dalen mellem os og russerne var der skov over det hele, og i denne havde russerne deres stillinger. Bag skoven var der bjerge igen.

Vi lå ret højt oppe, så der ofte kun var tåge eller skyer at se over det hele - set fra vor stilling - og alt så fredeligt ud.

Jeg spurgte så kammeraterne, hvordan forholdene var. "Vi har det roligt her", var svaret.

Der var fuldt udgravede skyttegrave, og vor gruppe havde sin egen understand, som dog ikke var særlig solid. Den første aften skulle jeg så også stå vagt i skyttegraven, og jeg lavede straks en stor brøler. Jeg var dengang allerede en stor piberyger, og da jeg havde stået et stykke tid, syntes jeg, at det ville være godt med pibe tobak. De havde alle sagt, at her var meget roligt, og der var langt til den fjendtlige side, da der jo var en stor græsmark imellem os. Knap nok havde jeg fået tændt piben, før der blev skudt nogle salver af granater over os. Kammeraterne kom farende fra understanden og var meget opbragte. Granaterne var slået ned lige foran og bag skyttegraven - en enkelt lige ved understanden. Jeg blev selv chokeret, men fortalte selvfølgelig ikke, at jeg havde revet tændstikker. Om det var min skyld, ved jeg ikke, jeg tror dog ikke, at de på den anden side kunne have reageret så hurtigt. Det har nok været et tilfælde. Heldigvis blev ingen ramt. Jeg var jo selv den, der havde været mest udsat. Det viste sig også senere, da vi for alvor blev beskudt, at granaterne slog ned, hvor de gjorde den aftan. Senere tændte jeg dog ikke mere min pibe om aftenen i skyttegraven.

Der gik nogle dage. Så en dag fik vi en ny kammerat tildelt. Jeg blev vel nok slemt forundret, da jeg så, hvem det var. Det var min kammerat, som lå ved siden af mig, da vi måtte løbe tilbage den 4. september, han, som jeg bestemt troede, var død. Han var nu meget tunghør. Jeg fortalte ham, hvordan det hele var foregået. Han vidste kun, at han intet kunne høre, og han var ikke klar over, hvorledes han var kommet tilbage. Jeg forstår det ikke, og det bliver vel nok heller aldrig opklaret. Det eneste, jeg kan tænke mig, er, at russerne slet ikke er gået frem den aften, der hvor vi gik tilbage, og at der er gået en anden tysk afdeling frem fra en anden side, som så har fundet ham dér. Som sagt før, fik vi meget lidt at vide om slagets gang. Kun der, hvor vi selv var, kunne vi se, hvad der foregik. Fra oven blev der altid trøstet med, at tabene var små, hvad de nu ikke altid var. Det var de russiske kernetropper, vi stod over for: Kaukasiske kosakker, og de var ikke altid til at spøge med. Det, at komme i fangeskab hos dem, var nok det værste, der kunne ske.

Nå, men der gik et stykke tid, hvor vi havde det meget roligt. Indtil den 28. november 1916. Jeg husker det så nøje, for min mor havde fødselsdag den 27. november - og jeg havde tænkt meget på hende den dag. Vi var fire brødre og en svoger med i krigen. Min mor var meget følsom, så hun har nok ikke haft mange rolige timer.

Så skete det den 28. november om morgenen. Man fortalte os, at russerne havde fået fransk artilleri. Hvor de vidste det fra, ved jeg ikke, men en kendsgerning er, at russerne begyndte med at skyde med artilleri, både af store og små kalibre (trommeild) og det blev ved i 3 dage. Hele marken foran os blev til pløjet mark, og næste alle store træer til begge sider for os blev til stolper. Vores kompagnifører havde en solid understand i skoven lige bag os, og den var tildænget med overskudte træer.

Min gruppe slap godt fra det i det stykke skyttegrav, hvor vi var. Granaterne var slået ned lige foran og bagved vores skyttegrav - akkurat som det skete den aften, jeg kom til kompagniet. Men både til højre og til venstre var hele skyttegraven jævnet, så den, der ikke havde nået at flygte, var faldet.

I vores afsnit af skyttegraven kom der ikke en granat, og vi måtte blive der. Jord og stenstumper fik vi nok af, men ingen blev såret. Derimod var det gået hårdt ud over vor nabogruppe tilhøjre. Hele skyttegraven blev lidt efter lidt jævnet. Jeg stod lige ved siden af og så en kammerat ligge halvt begravet i jord og stenstumper. Jeg havde set ham et stykke tid, men var ude af stand til at hjælpe ham. Da der så kom et lille ophold i skydningen, sprang jeg over til ham og fik ham slæbt over til os. Stakkels mand. Jeg kunne ikke se, at han var såret på kroppen, men øjnene var fulde af jord. "Jeg har fået noget i øjnene", sagde han. Jeg kunne dog straks se, hvad der var sket med ham. Vi trøstede ham, så godt vi kunne. Hvorledes det gik med de andre i hans gruppe, ved jeg ikke.

Efter tre dages artilleriild regnede vi med, at russerne ville angribe, men det skete ikke. Vi fik så skyttegraven bragt i orden igen, vi troede stadig, at russerne ville angribe. Vort artilleri havde også givet godt igen, men vi kunne dog ikke se virkningerne fra vores stilling. Der var skov over det hele hos russerne.

Så en dag eller 2 efter artilleriilden, så vi nogle russere i skovkanten nærmest et stykke til venstre for os. Det var en del russere, der bad om at blive taget til fange! De ville ikke kæmpe mere. Blandt fangerne var der en, som fortalte, at nu havde han og hans bror kæmpet sammen hele krigen side og side, og dagen i forvejen blev broderen dræbt af en granat. Efter artilleriilden skulle de gå til angreb, men de havde nægtet, da de så pikkelhuerne foran sig. Efter den tid var der stille igen.

En dag blev der forespurgt hos os, om der var nogle af os, som ville melde sig frivitlligt til et stormkompagni. Det var vel nok noget af det værste. Jeg tror ikke, der var mange, der meldte sig, selvom der blev lovet dem orlov. Jeg blev også spurgt, men svarede at jeg ikke ville melde mig frivilligt. Så kom min korporalskabsfører hen til mig og spurgte, om jeg dog ikke ville med. Han og jeg var dé eneste, der ikke var af polsk afstamning. De andre var alle fra Schlesien, og talte alle polsk. Underofficeren ville gerne have mig med. Jeg sagde igen, at jeg ikke meldte mig frivilligt. Så gik han hen til vores kompagnifører. De kom så begge tilbage, og kompagniføreren sagde så til mig: "Ja, Thode, De er ung og rask og ikke gift, så jeg bestemmer, at De går med". Han smilede til mig, og jeg kunne se, at dette var en aftale mellem de to. Jeg var bestemt ikke glad for det, men regnede med, at det måske ikke kunne blive værre end her. Det at komme på orlov trak jo også lidt, da jeg ikke havde været hjemme 1 1½ år. Glad var jeg ikke, for det anede mig, hvad jeg gik ind til.

Heldigvis fik det en helt anden vending. Vi blev sendt til garnisonen i Brieg i Schlesien, derfra skulle vi så sendes på orlov, hvorefter vi skulle samles til stormtropperne.

De fleste af de kammerater, der var med, fik så orlov. De boede næsten alle i Schlesien.

Der var på den tid orlovsspærring til Nordslesvig, så jeg kunne ikke sendes på orlov. Nu vidste man ikke, hvad man skulle stille op med mig. Feldwebelen, der afgjorde det, sagde til

mig, at de skulle stille soldater til vagt ved kultransporter til Konstantinopel, men at de ikke måtte sende felttjenstdygtige med. Da de manglede nogle, sagde han: "Vi sender Dem med en transport, og når De så kommer tilbage, er orlovsspærringen forhåbentlig ophævet". Det var sket flere gange, at man havde spærret for orlov til Nordschlesvig, da der var for mange, der løb over grænsen til Danmark.

Jeg blev så sendt med et kultog til Konstantinopel. Det blev en spændende tur. Det hele gik godt, vi fik mad med, og jeg mener også, vi fik udleveret nogle penge. Der var en personvogn med toget - ikke særlig behagelig, for vi måtte sove på hårde bænke. Men det gjorde ikke noget, vi var ikke så godt vant. Da vi nåede midt ned i Ungarn, kom der så meget sne, at vi ikke kunne komme videre. Vi lå indesneet i en by, der hed Bük, og her blev vi indkvarteret i en sukkerfabrik. Vi havde det dejligt her. Fabriksinspektøren og hans kone gjorde alt, hvad de kunne gøre af godt for os. Vi kunne her købe alt det flæsk, vi ville have, så vi købte en ordentlig portion. Det var godt at have med på rejsen.

Jeg husker ikke så nøje, hvor længe vi var her, vel nok 2-3 dage. Så var strækningen klar igen, så vi kunne køre videre. Jeg har aldrig hverken før eller siden set så meget sne. Rejsen videre gik godt, indtil vi kom til det daværende Serbien. Der opdagede vi, at så snart toget gjorde holdt, sprang folk op på kulvognene og smed så meget af kullet, som de kunne nå, af toget. Der var mangel på brændsel dernede. Det var jo også derfor, vi var med for at passe på. Vi måtte jage dem bort, men de var frække. Vi måtte tage skydevåben i brug, og det hjalp, selvom vi ikke sigtede på dem, men skød i luften. Det skete dog, at de fik en del aflæsset, især hvis vi holdt, når det var mørkt, så der blev temmelig store huller i vognene. Så måtte vi læsse på igen, da det jo ikke kunne nytte, at vi kom med tomme vogne til endestationen. Vi havde det ellers godt, bestilte ikke andet end at spise og spille kort. Det var et livligt selskab. Vi var fem mand, en underofficer og fire menige. Jeg var den eneste, der ikke var polak. De fire andre var alle fra det øvre Schlesien fra kulegnen. Nogle

hidsige krabater. Hvert øjeblik blev de så uenige over kortspillet, at de var ved at komme i slagsmål. Jeg dyssede dem så lidt ned, men det hjalp ikke meget. Et øjeblik efter var de dog gode venner igen, og kortspillet begyndte forfra. De vi nåede den tyrkiske grænse, gik den ene kulvogn istykker, en vognfjer knækkede. På et meget øde sted blev vi kørt ind på et sidespor, og vognen blev koblet fra.

Nu måtte så en af os blive ved vognen, indtil den var repareret og kunne køre videre. Vi kunne først ikke blive enige om, hvem af os der skulle blive tilbage, da det var en så øde strækning, og ingen var glade for at blive ladt alene tilbage. Det endte med, at jeg tilbød at blive. I en lille hytte opholdt der sig en toldkontrollør, det vil sige, han var der kun i den tid, der kom tog. Han var en meget fin herre, sikkert med god uddannelse. Han talte også godt tysk. Jeg fik lov at være i hytten natten over.

Næste dag kom der nogle mænd med et tog, og de gjorde vognen klar. Derefter gik rejsen videre med et godstog til Konstantinopel. Der var ingen personvogn med toget, så jeg fik lov at opholde mig i lokomotivet. Det var jo meget morsomt.

Da jeg havde afleveret vognen på banegården i Konstantinopel, måtte jeg melde mig på et tysk militærkontor. Alle de kammerater, der blev sendt med kultransporter herned, fik lov at blive nogle dage i byen, før de blev sendt tilbage igen. De boede på et tysk skib, der lå i havnen. Dette skib hed COCORVADO. Man skulle melde sig dagligt på det tyske militærkontor, det samme sted, hvor jeg skulle melde mig ved ankomsten.

Da jeg kom til kontoret, mødte jeg en hel del kammerater fra forudgående kultransporter, deriblandt selvfølgelig også dem, jeg havde været sammen med. Jeg var kun lige kommet ind for at melde mig, da der kom en officer ud fra et tilstødende værelse og spurgte henvendt til de kammerater, der allerede var der, om der var en, som havde været oppasser. Da der ikke var nogen, der meldte sig, tænkte jeg: "Du melder dig, måske der er en chance for at blive her et stykke tid". Det gjorde jeg så. Han spurgte så, hvor og hos hvem jeg havde været oppasser. Jeg måt-

te nu hitte på noget, for jeg havde aldrig været oppasser. Jeg nævnede navnet på en officer, jeg huskede fra Østfronten, og så fortalte jeg, at jeg havde været beskæftiget i et officerskøkken nogle måneder. Det sidste var nu sandt nok.

Officeren gik så ind igen, og der kom en meget fin herre ud - en stabslæge - der kiggede lidt på mig. Jeg må sige, at jeg så ikke særlig ren ud, da jeg jo kom direkte fra kultoget og ikke havde haft lejlighed til at vaske mig. Han sagde så, at jeg skulle tage med til skibet COCORVADO og få mig renset. Der blev jeg så afhentet i bil og kørt midt ind i byen. Det var et vældig stort hus, stabslægen boede i. Man sagde, at det var den engelske konsulatsbygning. Jeg fik et værelse i stueetagen, hvor jeg måtte indrette mig. Foruden stabslægen, boede der endnu 2 andre stabslæger, den ene var fra Hamborg og den anden fra Danzig. Min chef var berliner, men han havde i flere år opholdt sig i Østen, Japan o.s.v. Han var en virkelig fin mand. Jeg havde det godt her. Mit arbejde bestod i at holde orden i hans værelse, pudse sko, gøre indkøb o.s.v. Jeg måtte jo tilegne mig nogle sprogkundskaber, så jeg fik hurtigt lært at klare mig lidt på tyrkisk. Tallene lærte jeg hurtigt. Jeg kunne så meget, at jeg kunne gøre mig forståelig ved indkøb af de mest nødvendige ting. Jeg havde det virkelig godt her. Foruden os, boede der en fransktalende ældre dame i huset. Hun havde nok fået lov at bo der for at holde lidt styr på inventaret, der var stuvet sammen i nogle værelser. Da lægerne var meget lidt hjemme, var vi to de eneste i det store hus.

Desværre kunne vi ikke tale meget sammen, da jeg ikke forstod fransk, og hun ikke tysk. Vi kunne kun forstå hinanden ved at tale en blanding af tysk, fransk og lidt tyrkisk. Hun var ellers meget flink. En dag spurgte hun om jeg ville drikke en kop mokka sammen med hende. Jeg sagde selvfølgelig ja tak. Men jeg dummede mig nok gevaldigt. Hun kom med nogle små kopper. Nu havde jeg aldrig hverken hørt om eller i hvert tilfælde slet ikke prøvet at drikke mokka. Jeg undrede mig over, at man skulle drikke kaffe af så små kopper. Jeg drak derfor meget små mundfulde, men ak, da jeg havde drukket ganske lidt, var det

slut med mokkaen, den halve kop var kaffegrums. Det var mit første bekendtskab med mokka. Jeg tror nok, hun så lidt forbavset på mig.

Stabslægerne fra Hamborg og Danzig var yngre læger, og de var sikkert i tyrkisk tjeneste. De kunne kun få en tyrkisk oppasser stillet til rådighed. Lægen fra Hamborg var en guttermand, meget flink og kollegial. En dag bad han mig rede sin seng. Det kunne hans tyrkiske oppasser ikke. Tyrken skulle så tage det grove arbejde for mig, pudse sko, vaske gulve og trappe. En dag kom han så hen til mig og sagde: "Du, Thode, er så god og dygtig til indkøb. Kan du ikke finde en god vin til mig".

Nu havde jeg ingen forstand på vin, men forsøgte så i en nærliggende vinkælder. Her var der vin i massevis. Store og mindre vinankre. Jeg bad så personalet her om at anbefale en god vin. Jeg måtte smage flere slags. Da der var en, jeg syntes godt om, købte jeg 2 oker. 1 oker er lige 7 pægls-flasker, dog knap fulde. Jeg selv tog den ene oker. Da lægen smagte vinen, sagde han "Thode, du har en god smag". Jeg måtte fra den dag næsten hver anden dag købe en oker vin til ham, og jeg selv drak ligeså meget. Det endte med, at de andre to også skulle have af den gode vin - (de drak dog ikke så meget).

Her kunne jeg have holdt ud længe. En dag kom så stabslægen og sagde: "Jeg skal på en inspektionsrejse til Jerusalem, og De kommer med. De kan dog ikke komme med helt til Jerusalem, men må vente i Aleppo, til jeg kommer tilbage" Det var noget, jeg ikke var ked af.

Da der dengang allerede var uro på sydfronten i Lilleasien, og tyrkerne var på tilbagetog, ville befolkningen dernede ikke modtage papirpenge. Jeg fik så til rejsen udbetalt 3 tyrkiske pund i guld og 1/2 pund i sølv. Det var for mig dengang mange penge.

Den 27. marts 1917 tog vi så afsted fra den lilleasiatiske side med tog over strækningen Koma - Adanna. Det var vel nok

en oplevelse at køre igennem Lilleasien. Her så alt ud, som man forestillede sig, at det havde set ud i Christi tid. Fra toget kunne man se små byer med huse bygget af ler. Folk var klædt, som man ser på gamle bibelske billeder. Slemt var det dog, da vi skulle igennem og over de høje bjerge, Taunusbjergene. Bygningen af jernbanestrækningen til Bagdad var begyndt før krigen 1914 - 18. Der var bygget tunneler mange steder, men de var ikke færdige. Når vi i små feltbaner på åbne vogne kørte igennem, var vi våde af dryp. Turen gik gennem mange tunneler, kløfter, over provisoriske broer af træ og ikke mindst hårnålesving over bjergene.
Det var ikke ufarligt. Man kunne også under broerne se, at der var faldet adskilligt ned. Også på bjergskråningerne så man lastbiler ligge. Da vi var kommet igennem bjergene, kunne vi køre til Aleppo med rigtig jernbane. Det var dog ikke noget hurtigtog. Man fyrede med træ, og da det blæste temmelig meget, måtte vi holde mange gange for at samle damp.

Jeg måtte så blive i Aleppo i nogle dage. Jeg var så heldig, at jeg kunne bo på et tysk soldaterhjem og her betale med almindelige tyrkiske og tyske papirpenge. De fleste af de guld og sølvpenge jeg havde fået til rejsen, kunne jeg så veksle til papirpenge og dermed få 10 gange så meget for dem, så jeg blev efter de daværende forhold en velhavende mand.

I Aleppo oplevede jeg dog ikke meget. Efter nogle dages ventetid kom stabslægen tilbage, og vi tog igen til Konstantinopel den 9. april 1917. Såvidt jeg husker, gik hjemturen gennem bjergene noget nemmere. Jeg husker ikke noget særligt fra denne tur. Vi kørte samme vej med tog til Afion Karahisat. Herfra tog vi så med tog til Smyrna (nu Izmir). Her opholdt vi os i et par dage.

Vi tog derfra med tog til Banderma og videre med skib over Marmarahavet til Konstantinopel. Havde jeg dengang vidst, at jeg skulle slippe levende hjem, havde jeg nok haft mere ud af turen. Dengang var udsigterne ikke så gode. Jeg vidste, at såsnart jeg kom tilbage, gik turen til fronten igen.

Kort tid efter kom lægen og fortalte mig, at han skulle til vestfronten, først til Berlin og derfra til fronten. Jeg spurgte ham, om han ikke kunne tage mig med. "Desværre", sagde han, "jeg ville gerne, jeg har været meget glad for Dem. Men De er feltdygtig og tilhører Regimentet i Slessien. Det går desværre ikke".

Vi måtte så tage afsked. Det har været min bedste tid under hele krigen.

Jeg måtte så selv tage med forskellige togforbindelser til Brieg. Her måtte jeg i nogle uger være i karantæne, da jeg havde været i Lilleasien. Da det var overstået, blev jeg flyttet til bjergmaskinafdelingen i Silberberg i Slessien. Det var en specialafdeling. Alle, som kom i betragtning, måtte igennem en større undersøgelse. Vi måtte ingen fejl have, ingen dårlige tænder eller dårlige fødder, ja, vi måtte i det hele taget ikke fejle noget. Af alle, der blev undersøgt, var jeg den eneste, der blev sendt til Silberberg.

Da jeg kom til afdelingen der, var den afdeling, jeg blev tildelt, allerede indøvet, da de andre havde været der et stykke tid. Den første dag skulle vi have øvelse i maskingeværskydning. Jeg blev sat til at skyde med maskingevær som de andre. Jeg sagde, at jeg intet kendte til det, og at jeg ikke havde fået instruktion endnu. Man fortalte mig så, hvordan jeg skulle bære mig ad. Vi skulle skyde på figurer i en afstand af ca. 50 m. Jeg lagde mig så bag maskingeværet og trykkede af. Jeg blev helt forskrækket, da maskinen hoppede frem og tilbage, og jeg troede, at alle skud var gået forbi. Det viste sig dog, at jeg havde truffet udmærket. Med almindeligt gevær havde jeg altid haft godt resultat, og jeg havde ikke troet, at det var gået så godt her.

Vi blev også uddannet til pasning af og øvelse med "Tragtiere" (lastdyr). Det var små heste, der bar maskingeværene m.m. Det var utroligt, hvordan de kunne færdes op og ned ad bjergstierne.

I Silberberg havde vi det også godt. Det var en dejlig lille by,

som ligger på en bjergskråning. Her ligger også fæstningen Donion. Det var her, Fritz Reuter sad fængslet i nogle år. Jeg skulle selvfølgelig som alle de andre også ind at se den celle, hvori han havde siddet. Den korte tid, jeg var i Silberberg, havde vi det godt. De fleste af os havde der en lille madkæreste, som besøgte os om søndagen. De havde gerne lidt godter med. En hjemmebagt kage var jo godt at have. Søndag aften var vi så gerne til dans.

Desværre varede den gode tid alt for kort. Da jeg havde været her 7-8 uger, måtte vi til fronten igen. Vi blev sendt til Serbien (Jugoslavien) i et rekrutteringsdepot i Aleksinak. Herfra skulle vi så sendes til fronten. Da jeg havde været der en kort tid, blev jeg syg. Jeg fik høj feber og kom så på lazaret i Nis. De mente, at det var malaria i lettere grad. Jeg husker ikke, hvorlænge jeg var på lazarettet, men det var ikke ret længe. Jeg har dog ikke mærket noget til denne sygdom senere.

Et stykke tid efter, jeg var kommet tilbage, blev jeg udset til at deltage i en ekspedition ind i de høje bjerge. Det blev sagt, at flyverne havde observeret skov, som lå sådan, at træer, der blev fældet og kastet i en flod, af sig selv ville ende et bestemt sted, så de kunne udnyttes. Der var stor mangel på træ og brændsel dernede. Da vi sjældent fik den rigtige grund at vide, ved jeg heller ikke, hvad betydning denne ekspedition skulle have. En kendsgerning var dog, at der blev sendt en ekspedition af sted bestående af 1 officer, 1 læge, nogle underofficerer, 2 bulgarske tolke og resten menige soldater. Hele ekspeditionen var på omkring 40 mand og så de mest nødvendige lastdyr.

Vi var fuldt udrustet med gevær og ammunition. Det blev en oplevelse uden sidestykke. Såvidt jeg husker, var det fra Skolpje, vi begyndte marchen. Det blev en spændende vandretur ind i bjerge, hvor der aldrig kom fremmede mennesker. Vi havde fået instrukser om, at vi på ingen måde måtte genere folk eller stjæle

høns o.s.v. fra de beboere, vi mødte. Efter nogle dages march kom vi til et lille bysamfund. Folkene der blev meget overraskede og så ikke ud til at være os venligsindede. Da vi havde været her nogle timer og gennem de bulgarske tolke var blevet lidt fortrolige med dem, gik det bedre. Der var iblandt beboerne der en stor dreng, som havde en stor knude eller en svulst over det ene øje. Jeg stod lige ved siden af vores læge, og han så på drengen og sagde: "Jeg ville jo gerne hjælpe ham". Det endte med, at han operede drengen. Jeg tror nok, han hjalp flere der, så vi kunne næste morgen forlade byen som venner.

Da vi så efter en dagsmarch op og ned over høje bjerge kom til det næste bysamfund, kunne vi mærke, at vi var velkomne. Det kunne vi ikke forstå. Der kunne kun være sket det, at en eller flere var løbet ad de stier, som fandtes der, således at de var kommet før os, og havde fortalt, at der var en heksedoktor undervejs. For da vi ankom, stod der en del mennesker, og iblandt dem nogle, som var syge. De bad om hjælp. Vores læge gjorde, hvad han kunne. Blandt de syge, var der en gammel, blind kone. Lægen sagde: "Hvad skal jeg gøre, hjælpe hende kan jeg ikke". Han gav hende så noget salve, og de så ud til at være taknemmelige.

Efter det marcherede vi igen nogle dage, men så ingen mennesker. Det gik faktisk over stok og sten. Over os kredsede hele tiden store fugle. Vi mente, det var ørne, men senere er jeg kommet i tanker om, det mon ikke har været gribbe. Jeg har senere læst, at der findes gribbe der. Da vi havde gået i flere dage - jeg kan ikke længere huske hvor længe - var vi der, hvor vi skulle hen. Man skulle tro, at man var kommet 1000 år tilbage i tiden. Vi kom til en lille stamme, som boede i en stor stråhytte. Der var en åbning i taget til røgen, og gulvet var af ler. I gulvet var der et ildsted og cirka 2 meter fra dette var der lavet en lille fordybning i gulvet, som tjente til barneseng. Der lå en lille baby, indpakket i gamle klude. Jeg måtte tænke på, at sådan måtte vore forfædre vel også have boet. Der var ingen spor af møbler der i hytten.

Da vi nåede til bopladsen, så vi kun gamle koner. Unge kvinder så vi ingen af.

Lidt senere så vi dog også yngre mennesker der.

Vi soldater havde taget plads i nogle små ladebygninger, lavet af træstammer. Hvad beboerne der levede af, ved jeg ikke. Jeg så kun får, og jeg tror også, der var nogle æsler. Jeg vil tro, de levede meget af at gå på jagt, da der var flere, som havde jagtbøsser. Vi fik strenge ordrer på ikke at fordele os for meget, jeg tror nok, vores fører var lidt nervøs.

Jeg husker, den første aften, vi var der, at vi hørte skud i omegnen. Der blev også sagt, at nogle havde bedt os om hjælp, da nabostammerne havde røvet nogle får. Om det stemmer, ved jeg ikke. Vi måtte i hvert fald ikke hjælpe.

Jeg var med nogle kammerater inde i den store hytte. Der var en gammel kone foruden barnet, der lå i det hul, jeg før omtalte. Vi kunne ikke forstå hinanden, men det lod til, at hun var meget flink. Hun var ved at bage majspandekager i en udhulet sten over åben ild. Hun gjorde tegn, om vi ville smage, og vi nikkede. Vi ville ikke sige nej, så hun skulle blive ked af det. Vi var dog lidt betænkelige, da konen var sort både i ansigtet og på hænderne, og det så ikke ud til, at hun havde været i nærheden af vand i meget lang tid. Nå, men vi var jo ikke forvænt og kagen smagte forresten meget godt.

Da jeg skulle passe vores heste, kom jeg ikke med til træfældning. De, der var med, fortalte, at det var en fiasko. Stammerne, som blev væltet i floden, gik til bunds, så de er sikkert aldrig kommet til vejs ende.

Efter at vi var kommet tilbage fra denne ekspedition, var jeg endnu et stykke tid i Aleksinak. Så kom tiden, hvor vi blev sendt til fronten. Så var herligheden forbi. Vi skulle i stilling mellem Prespa og Ochrida-søen i Albanien. Vi skulle støtte den bulgarske arme ved den græske front. Der oplevede jeg ikke så meget.

Jeg husker bare, at lige før vi nåede stillingen ved fronten, imedens vi marcherede på et fladt terræn, blev vi overfløjet af flyvere, som kastede stålpile i massevis ned over os. Heldigvis skete der os ikke noget - i hvert fald ikke der, hvor jeg var. Vi nåede så stillingen, men det var ingen ting i forhold til, hvad jeg havde prøvet før.

Vi blev beskudt en gang imellem, og vi skød igen. Her var meget buskads, hvor man kunne gemme sig, så det var nærmest, når vi skulle over åbent terræn, at fjenden skød på os. Dengang mærkede vi allerede, at det gik tilbage for os. De bulgarske soldater sagde åbent, at de ikke ville kæmpe mere. De var også alle udsultede, og deres uniformer var meget dårlige. Man kunne se bulgarske soldater i tyske militærstøvler, og mange havde så store støvler, at de kunne tage dem både på højre og venstre fod. I civil var der vel mange, som ikke har kendt den slags fodtøj, og man kunne se soldater gå med støvlerne omvendt på. Det var nogle raske våbenfæller at støtte sig til!

Så en dag blev der bevilliget mig orlov. Jeg havde ikke været på orlov i ca. 3 år. Dette har nok været min lykke. Da jeg efter endt orlov var på vej til fronten igen, hørte jeg allerede i Berlin, at der var uro dernede. Bulgarerne ville ikke mere, og der var vildt kaos. Jeg nåede kun til Nis, så kunne jeg ikke komme videre. Det var de vildeste rygter, jeg hørte om mine kammerater dernede fra. Hvordan det er gået dem, ved jeg ikke, da jeg hverken har hørt om dem eller set noget til dem siden. I Nis traf jeg min afdelingsfører, der også havde haft orlov samtidig med mig. Vi blev sammen på hele tilbagetoget. Han var reserveofficer, hjemmehørende i Slesien. Vi blev et stykke tid i Nis for at afvente begivenhedernes gang. Der kom nu flere og flere troppedele på tilbagetog.

Jeg kan se i mit militærpas, at tilbagetoget er begyndt den 21. september 1918. Såvidt jeg husker, kørte vi med tog til Aleksinak, og fulgtes så til fods med andre troppedele tilbage. Det var langt og møjsommeligt, men så længe vi var så mange, var der dog ikke så stor fare for at blive overfaldet af befolkningen, som nu begyndte at revanchere. Det gjaldt nu blot om at komme levende hjem. Vi var en blandet marchtrop - artilleri, fodfolk og vognkolonne. Bedst havde de motoriserede det. For en del af vognene var der forspændt bøfler.
Vi kom godt, men langsomt gennem Jugoslavien. Såvidt jeg husker, var det vist før Belgrad, vi kom over Donaufloden. Da vi nu kom ind i det daværende Ungarn, begyndte vinteren at sætte ind, vi fik sne og temmelig koldt blev det. Nu blev det galt med at skaffe mad og foder til dyrene. Bøfler og heste blev sluppet løs. Kanonerne og vognene blev stående på landevejen og i småbyerne, og dyrene måtte klare sig selv. Jeg tror nu nok, at der var folk, som var glade for at få sig nogle billige heste eller bøfler.

Nu begyndte vi at mærke, at der var opstand overalt i hele det daværende Ungarn. Flere steder kunne vi se myrdede personer ligge i vejgrøften. Det blev sagt, at det var uønskede sognefogder o.s.v. som ikke havde været helt retfærdige overfor befolkningen. Nogle steder blev vi bedt om at beskytte folk, men det blev vist ikke til reg meget - nok havde vi vores våben endnu, men vi måtte videre. Jeg tror nok, at det var den daværende ungarnske by Temesvar vi nåede til. Her blev alt opløst. Leder og officerer måtte give op. Der blev sagt, at der var vildt kaos i det nuværende Tjekkoslavakiet, og at der blev myrdet mange hjemadvendende østrigske soldater, der kom fra Østfronten. Oprør havde der selvfølgelig været også.

Efter nogen tids ophold i Temesvar var der nogle, som fik et jernbanetog samlet. Der var vogne nok der, men intet togpersonale. Hvordan det nu gik til, ved jeg ikke, men pludselig var der et tog på stationen, som skulle køre os til den tyske grænse. Det blev sagt, at det var vores Zahlmeister (kassemestre) som brugte deres penge til at bestikke nogle jernbanefolk. Om det passer, ved jeg ikke, men en kendsgerning var, at toget holdt der!

Nu blev alt, hvad der ikke kunne komme med, ladt tilbage. Nogle officerer havde endnu deres heste. Disse blev så solgt, hvis der var nogle, der ville købe dem, ellers er de nok bare blevet stående.

Nu kom tiden, da toget skulle afsted. Alle ville med, men der var ikke plads nok, og der var en kamp for at komme med. Nogle slog vinduerne itu for at komme den vej ind i toget. Min løjtnant sagde så til mig: "Thode, dette her kan jeg ikke være med til, skal vi ikke lægge os oven på taget. Jeg har en lille flaske cognac, og når vi har et tæppe, klarer vi det nok". Jeg havde også lidt rom i min feltflaske. Vi tog så plads oven på toget, skønt der lå et helt lag sne. Der var også mange andre, der havde fået den ide. Det blev en kold fornøjelse. Da toget holdt stille endnu et stykke tid, efter at vi var kravlet op, var vi allerede kolde, før det begyndte at køre. Nu var det blevet langt hen på dagen, så det snart ville blive mørkt.

Da toget så endelig begyndte at køre, blev det vel nok koldt. Vi to skiftedes til at ligge foran, da det var den, der lå forrest, der måtte tage den værste kulde. Så længe det var lyst, gik det med at skifte plads, men da det blev mørkt, var det meget farligt. Der kun-

ne f.eks. være ledninger, og særligt i tunnelerne var det farligt. For mig var det vist på et hængende hår, at det gik godt. Da vi skiftede en gang, mærkede jeg sådan et lufttryk, så jeg blev meget forskrækket. Hvad det var, vi kørte under, kan jeg ikke sige, da det var meget mørkt den nat.

Med undtagelse af, at vi frøs meget, gik turen fint. Vi mærkede ikke til uro. Tværtimod skete det, at når vi holdt på en jernbanestrækning, hvad der ofte skete, kom folk fra nærliggende huse og bragte os kaffe eller andet varmt at drikke.

Da så den tyske grænse var nået i Oderberg, kunne vi ånde lettet op. Her mærkede vi ikke til uro. Nu gjaldt det bare om at komme til min garnisonsby Silberberg for at få afsluttet min soldatertid og komme hjem. Det var nu ikke noget sejrsindtog, jeg var med til i Silberberg. Jeg husker, at min afdelingsfører - ham, som jeg var sammen med - bad mig om at tage sin bagage med til garnisonen, så jeg havde en del at slæbe på. Vejen fra banegården til kasernen gik temmelig stejlt opad. Da jeg gik der på fortovet, var der en dame, der lukkede vinduet op og så mig. Jeg hørte hende sige: "Der kommer endnu en", så jeg har nok gjort en ynkelig figur. Det var den måde, jeg blev budt velkommen på. Nå, nu skulle kun hjemsendelsen ordnes.

Efter at have afleveret mit militærudstyr fik jeg så for 3 3/4 års krigstjeneste udleveret 15 mark marchpenge og en affindelsessum på 50 mark. Derudover fik jeg lov til at beholde min uniform. En god betaling!

Nu gjaldt det om at komme hjem. Jeg var jo meget spændt på at få at vide, hvordan det var gået mine tre brødre og min svoger. Hjemrejsen fra Silberberg gik fint. Fra Silberberg til Berlin var endnu alt normalt, men da jeg nåede Berlin, mærkede jeg først rigtigt selve revolutionen. Soldaterrådet havde overtaget magten. Overalt på banegården o.s.v. blev der kontrolleret. Hvis der var frontsoldater, der endnu var i besiddelse af deres våben, måtte de aflevere disse til soldaterrådsmedlemmer. Jeg lagde mærke til, at der var flere - særlig ældre soldater, som ikke var indforstået med at aflevere deres våben, da de holdt på, at de skulle aflevere disse ved deres garnisoner. Det hjalp dog ikke. Soldaterrådsmedlemmerne, hvoraf de fleste selv var frontsoldater, fik dem hurtigt, bestemt men venligt overtalt.

Fra Berlin var det vanskeligt at få plads i toget. Der var vel ikke så mange tog, som normalt, og de var alle overfyldte. Jeg var heldig at få en god plads i en kupé, men måtte vente temmelig længe på togets afgang. Medens jeg sad og ventede, kom der en stor dreng med nogle fine kufferter og spurgte mig, om han måtte tage pladsen ved siden af mig. Jeg undrede mig over, at sådan en ung dreng havde så fine kufferter og spurgte, hvor han skulle hen. "Jeg skal bare holde en plads til en dame", sagde han. Lige før togets afgang kom der så en meget fin dame og tog plads ved siden af mig. Jeg kiggede jo lidt på hende og undrede mig over, at hun skulle rejse med et sådant overfyldt soldatertog. Vi sad allesammen godt klemt. Jeg må sige, at jeg blev lidt varm - måske både af varmen i toget og ved at sidde ved siden af sådan en sød kvinde. Da vi så havde kørt et stykke tid, blev hun søvnig, og hendes hoved begyndte at vakle, og hun faldt i søvn med hovedet hvilende på min skulder. Jeg måtte så sidde ganske stille for ikke at forstyrre hende. Efter endnu et stykke tid vågnede hun op, så mig ind i øjnene og smilede. Jeg bad hende ikke lade sig forstyrre - mig forstyrrede det selvfølgelig ikke. Hun fortalte mig så, at hun var skuespillerinde, og boede i Hamburg, og spurgte mig, om jeg ikke ville tage mig et hvil i Hamburg, for så kunne jeg tage med hende hjem. Jeg måtte dog afslå det gode tilbud, da længslen efter at komme hjem var større.

Jeg nåede hjem lige før jul. Heldigvis var også mine tre brødre kommet godt igennem krigen. Min broder Julius og min broder Anton var njemme allerede, men det varede noget inden min yngste broder Eduard kom tilbage, da de beholdt de yngste soldater tilbage endnu et stykke tid.

Stor var sorgen dog, da vi fik at vide, at min ældste søster Diddes mand så sent som den 10. november 1918 - dagen før våbenstilstandsdagen - var blevet så hårdt såret, at han kort efter døde.

Krigen var også gået hårdt ud over min mor. Den angst og sorg, hun havde levet i i de fire krigsår, havde været for meget for hende.

Skrevet i 1974.
Carl Theodor Tnode f. den 13. juli 1895